

Research Paper

Investigating income and price factors in Iran's domestic tourism demand with emphasis on fuel prices

mohammad reza farzin*¹,¹ tourism-management and accounting-allame tabatabaei university

10.22080/JTPD.2021.20811.3466

Received:

January 25, 2021

Accepted:

July 26, 2021

Available online:

September 22, 2021

Keywords:

Domestic tourism demand, fuel prices, Kalman filter, real exchange rate, subsidy targeting

Abstract

By using the domestic tourism industry, governments try to create and improve domestic infrastructure, economic prosperity, create jobs and reduce poverty in different regions of the country. Due to the importance of this industry, in this study, the income and price effects of increasing fuel prices in the domestic tourism industry along with the two economic variables of real exchange rate and household income have been examined during 1387Q1-1398Q4. Given that the effect of macroeconomic variables on each other depends on economic conditions and economic conditions change over time, in modeling these dynamics have been taken into account and the model of state and space has been used. The results of estimating the study pattern show that real exchange rate, real GDP and gasoline price have a significant effect on the number of domestic overnight stays. But the effect of cash subsidies paid to households on travel demand is not significant.

*Corresponding Author: mohammad reza farzin
Address: tourism-management and accounting-
allame tabatabaei university

Email: b_farzin@yahoo.com
Tel: 021-26215151

Extended abstract

1. Introduction

Iran has a wide variety of tourist attractions, as well as a potential domestic market of 83 million people. However, the tourism industry has not been successful in attracting these potential customers. Meanwhile, the development of the domestic tourism industry in the Iranian economy can be the source of sustainable economic growth. One of the main reasons for the lack of growth in the tourism industry in Iran is the unfavorable situation of price and income factors of the people, which also originated from the macroeconomic situation and economic policies related to tourism expenditures. Due to the importance of this issue in this paper, income and price factors in domestic tourism demand in Iran with emphasis on fuel prices during the period 1Q: 1387- 4Q: 1398 has been studied.

2. Methods

Economic theories often involve invisible variables such as constant income, price and commodity expectations and shocks, and mostly the effects of variables on each other are not constant over time. Space state models such as the Kalman filter method are able to model these conditions. The Kalman filter method is an algorithm that estimates the state of a dynamic system using a set of measurements containing errors over time. This filter usually provides more accurate estimates than estimates based on a single measurement based on Bayesian inference and estimates of the common probability distribution of a random variable over a period of time. Kalman filter is used for two types of models, one is models with invisible components and the other is models with time-varying parameters. In this study, we

use the model with a time-varying random parameter to estimate a linear regression whose coefficients show the elasticity of the number of domestic overnight trips to changes in real exchange rates, real income and dollar value index of cash subsidies due to targeted subsidies. Has been. In order to estimate the Kalman filter, all uncertain factors in the explained matrix system must first be replaced by estimating them. Then, the orthogonal logarithm to the pattern is estimated by maximizing the method.

3. Results

The main findings of this study are as follows:

- With a one percent increase in the real exchange rate of 0.75 percent the demand for domestic travel increases.
- With a one percent increase in the country's real income, the demand for travel increases by an average of 0.83 percent.
- A one percent increase in gasoline prices leads to an average increase of 0.78 percent in travel demand.
- A one percent increase in the purchasing power of cash subsidies to households does not have a significant effect on domestic tourism demand. One of the main reasons for this is the low value of cash subsidies relative to household expenditures, which has grown over time, but the purchasing power of cash subsidies has sharply decreased.
- At low income levels, high real exchange rate and high gasoline prices reduce the elasticity of tourism demand to changes in income, exchange rates and gasoline prices. Eventually it becomes inelastic.

4. Conclusion

In this study, the income and price effects of increasing fuel prices in the domestic tourism industry along with the two economic variables of real exchange rate and household income were examined by using quarterly data during the period 1Q1387- 4Q1398.

As the impact of macroeconomic variables on each other depends on economic conditions and economic conditions change over time, these dynamics have been considered in the modeling and the state and space model has been used.

The results of estimating model show that real exchange rate, real GDP and gasoline price have a significant effect on the number of domestic overnight stays. But the effect of cash subsidies paid to households on travel demand is not significant.

The positive effects of the real exchange rate on travel demand occur when the level of the real exchange rate is

not very high. At the same time, increasing the real exchange rate increases the cost of foreign tourism demand and the economic nature of domestic tourism.

The positive effects of the country's real income also occur more when the level of real GDP is stable

The reason for the positive effect of rising gasoline prices on domestic tourism demand is that the increase in gasoline prices is on average less than the growth rate of inflation. This issue has shown itself more after the policy of targeting subsidies, because the price of gasoline has not grown in accordance with the law on targeting, but before the policy of targeting subsidies, with the increase in gasoline prices, the demand for domestic tourism decreased

Funding

There is no funding support for this paper

Conflict of interest

Authors declared no conflict of interest for providing this paper

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

علمی

بررسی عوامل درآمدی و قیمتی در تقاضای گردشگری داخلی ایران با تاکید بر قیمت سوخت

محمد رضا فرزین^{*}

^۱ هیات علمی دانشگاه علامه طباطبایی

10.22080/JTPD.2021.20811.3466

چکیده

دولت ها با بهره گیری از صنعت گردشگری داخلی سعی در ایجاد و بهبود زیرساخت های داخلی، شکوفایی اقتصادی، ایجاد اشتغال و کاهش فقر در مناطق مختلف کشورها می نمایند. با توجه اهمیت این صنعت، در این مطالعه سعی شده است، آثار درآمدی و قیمتی افزایش قیمت سوخت در صنعت گردشگری داخلی در کنار دو متغیر اقتصادی نرخ ارز حقیقی و درآمد خانوارها با استفاده از داده های فصلی طی دوره زمانی 4Q1398-4Q1387 مورد بررسی قرار گیرد. با توجه به اینکه، تاثیر متغیرهای اقتصادی کلان بر یکدیگر وابسته به شرایط اقتصادی است و شرایط اقتصادی در طول زمان در حال تغییر است، در مدل سازی انجام گرفته این پویایی ها مدنظر قرار گرفته و از مدل حالت و فضا استفاده شده است. نتایج حاصل از برآورد الگوی مطالعه نشان داده است، نرخ ارز حقیقی، تولید ناخالص داخلی حقیقی و قیمت بنزین تاثیر معناداری بر تعداد سفرهای داخلی با اقامت شبانه دارد. اما تاثیر یارانه های نقدی پرداختی به خانوارها بر تقاضای سفر معنادار نیست.

تاریخ دریافت:

۶ بهمن ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش:

۴ مرداد ۱۴۰۰

تاریخ انتشار:

۳۱ شهریور ۱۴۰۰

کلیدواژه ها:

تقاضای گردشگری داخلی،
قیمت سوخت، فیلتر کالمن،
نرخ ارز حقیقی، هدفمند سازی
یارانه ها.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

* نویسنده مسئول: محمد رضا فرزین

آدرس: هیات علمی دانشگاه علامه طباطبایی

ایمیل: b_farzin@yahoo.com

تلفن: 021-26215151

۱ مقدمه

در بازاریابی گردشگری بین‌المللی، توسعه‌ی گردشگری داخلی و بهره‌مندی از ظرفیت بازار ۸۰ میلیون نفری در اولویت قرار دارد. درآمد صنعت گردشگری داخلی جز درآمدهای درون‌زا و پایدار برای کشور محسوب می‌شود.

گردشگران داخلی عمدتاً با دو بازار داخلی و خارجی مواجه هستند و در واقع گردشگری داخلی و خارجی برای متقاضیان گردشگری مقیم کشور به صورت کالای جانشینی تعریف می‌شوند. برای مثال با افزایش نرخ ارز، بهای تمام شده گردشگری در خارج از کشور افزایش پیدا می‌کند و انتظار بر این است که تقاضای گردشگری داخلی تقویت شود چون صنعت گردشگری داخلی حداقل وابستگی به نرخ ارز را از منظر هزینه‌ای دارد. همچنین درآمد واقعی گردشگران یکی دیگر از متغیرهای کلیدی موثر بر تقاضای گردشگری است که در عمده مطالعات مرتبط با تقاضای گردشگری در مدل‌سازی‌ها و تحلیل وارد شده است. سوگیارتو^۶ و همکاران (۲۰۰۳)، دوربری^۷ (۲۰۰۴)، پارایلا^۸ و همکاران (۲۰۰۷)، کروس و وانگاس^۹ (۲۰۰۸)، پروانکا و سوکیازیس^{۱۰} (۲۰۰۸) فایسا^{۱۱} (۲۰۱۱)، پرات^{۱۲} (۲۰۱۱)، دریتساکیس^{۱۳} (۲۰۱۲)، در مطالعات خود بر درآمد حقیقی سرانه‌ی خانوار و تولید ناخالص داخلی حقیقی به عنوان متغیر اصلی در حوزه‌ی ارتباط درآمد و صنعت گردشگری پرداخته‌اند. همچنین یکی از هزینه‌های تعیین‌کننده‌ی تقاضای گردشگری هزینه‌ی سفر است که شاخص قیمت سوخت به عنوان یک متغیر جایگزین مناسب تلقی می‌شود بکن^{۱۴} (۲۰۰۸) و مورگان^{۱۵} (۱۹۸۶) در مطالعات خود بیان داشته‌اند، افزایش هزینه‌ی سوخت تاثیر غیرقابل انکاری در افزایش هزینه‌ی زندگی داشته و سبب تغییر در

صنعت گردشگری یکی از پدیده‌های اجتماعی و اقتصادی جذاب و فراگیر در عرصه‌ی جهانی تلقی می‌شود. این صنعت به عنوان یکی از صنایع موثر در افزایش رشد اقتصادی، اشتغال و ارزآوری شناخته می‌شود. به طوری که این صنعت در سال ۲۰۱۹ بیش از ده درصد تولید ناخالص داخلی جهانی، ۲۸ درصد صادرات حوزه‌ی خدمات^۱ و اشتغال ۳۳۰ میلیون نفر در اقتصاد جهانی را به خود اختصاص داده است. مطالعات تجربی مختلف نیز بر این امر صحت گذاشته‌اند (ایجنیو- مارتین و همکاران^۲، ۲۰۰۴؛ گوندوز و هاتمی^۳، ۲۰۰۵؛ وان- چن و بونانگ^۴، ۲۰۰۸؛ لیتا^۵، ۲۰۱۱؛ یآوری و همکاران، ۱۳۸۹) از سوی دیگر، صنعت گردشگری به شدت متأثر از بسیاری متغیرهای کلان اقتصادی است و در صورت وقوع هر نوع تکانه در اقتصادی، این صنعت به سرعت از این تکانه‌ها متأثر می‌شود.

صنعت گردشگری بیشترین سهم را در صادرات خدمات عمده‌ی کشورها به خود اختصاص داده است. صادرات این صنعت در مقایسه با صادرات کالایی کم هزینه تلقی می‌شود و از حاشیه سود بیشتری برخوردار است. این موضوع در ارتباط با کشورهایی که از جاذبه‌های گردشگری متنوعی برخوردار هستند، بیشتر مصداق دارد (ترکیه، یونان، فرانسه و ...). کشور ایران با وجود برخورداری از تنوع و جاذبه‌های گسترده گردشگری متأسفانه نه تنها در جذب گردشگری خارجی موفق عمل نکرده است، بلکه در حوزه‌ی گردشگری داخلی نیز از ظرفیت موجود استفاده نکرده است. با توجه به مسائل و چالش‌های سیاسی بین‌المللی موجود و ضعف کشور

⁹ Croes and Vanegas

¹⁰ Proenca and Soukiazis

¹¹ Fayissa

¹² Pratt

¹³ Dritsakis

¹⁴ Becken

¹⁵ Morgan

¹ WTTC Report

² Eugenio- Martin

³ Gunduz and Hatemi

⁴ Wan- Chen and Bwo- Nung

⁵ Leitao

⁶ Sugiyarto

⁷ Durbarry

⁸ Parrilla

زمانی Q1:1387-Q4:1398 به روش حالت فضا (فیلتر کالمن) صورت گرفته است.

۲ مبانی نظری

عوامل اقتصادی متعددی بر تقاضای گردشگری موثر هستند، که مهمترین آنها قیمت گردشگری و درآمد است. البته به علت ماهیت خاص گردشگری، چگونگی اثرگذاری درآمد و قیمت محل ابهام است.

در ارتباط با تاثیر درآمد مردم بر تقاضای گردشگری، مرور مبانی تعامل میان صنعت گردشگری و رشد درآمد سرانه (رشد اقتصادی) راهگشا است. بر مبنای مطالعات نظری اولیه هازاری و سگرو^۱ (۱۹۹۵)، لانزا و پیگلیارو^۲ (۱۹۹۹) و همچنین کولپند^۳ (۱۹۹۱)، دو دیدگاه کلی در این حوزه مطرح شده است. دیدگاه اول بیان می‌کند، شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد علیت از صنعت گردشگری به اقتصاد وجود دارد یعنی فرضیه شناخته شده^۴ TELG که به معنای آن است صنعت گردشگری به رشد اقتصادی منجر می‌شود^۵. دیدگاه دوم بیان می‌کند، رشد اقتصادی و افزایش درآمد سرانه یک عامل تعیین کننده و حیاتی در افزایش تقاضا و درآمد گردشگری است و با عنوان فرضیه EDTG^۶ شناخته شده و به معنای آن است که اقتصاد پیشران و محرک رشد گردشگری است (نارایان^۷ (۲۰۰۴) و او^۸ (۲۰۰۵)). بر مبنای دیدگاه دوم، بهبود درآمد سرانه مستقیماً تقاضای گردشگری را افزایش می‌دهد. البته برخی مطالعات نیز ارتباط دو طرفه بین رشد درآمد سرانه و گردشگری را تایید کرده‌اند (چن و چیو وی^۹ (۲۰۰۹)، کورتس-خیمنز،

تقاضای بسیاری از کالاها در سبد مخارج مصرفی خانوارها می‌گردد و گردشگری نیز از این امر مستثنی نیست. از طرف دیگر، این مطالعات تاکید داشته‌اند صنعت گردشگری وابستگی شدیدی بر انرژی داشته و با تغییر قیمت سوخت، می‌تواند دچار تغییر و تحولات گردد. در مطالعات خود بر این موضوع تاکید داشته‌اند.

در اقتصاد ایران در کنار تولید ناخالص داخلی حقیقی و قیمت سوخت، نرخ ارز حقیقی نیز در طی سال‌های اخیر دچار تحولات اساسی شده است. نرخ ارز در ایران با جهش مواجه شده، قیمت سوخت نیز بعد از سیاست هدفمندسازی یارانه‌ها افزایش یافته و همچنین از سال ۱۳۸۹ به بعد یارانه‌های نقدی به حساب خانوارها واریز شده است (البته ارزش واقعی آن در طول زمان به دلیل تورم کاهش یافته است)، درآمد خانوارها نیز بدلیل رکود حاکم بر اقتصاد در نیمه‌ی دوم دهه ۱۳۹۰ کاهش یافته است. با توجه به این تحولات و نقش آنها در تقاضای گردشگری داخلی، در این مطالعه عوامل تعیین کننده تقاضای گردشگری داخلی کشور با تاکید بر نقش سیاست هدفمندسازی یارانه‌ها بررسی شده است. اثرات سیاست هدفمندسازی یارانه در قالب متغیر قیمت بنزین و یارانه‌ی نقدی پرداختی بحث و بررسی شده است. با توجه به اینکه، تاثیر متغیرهای اقتصادی کلان بر یکدیگر وابسته به شرایط اقتصادی است و شرایط اقتصادی در طول زمان در حال تغییر است، ضرورت دارد در مدل سازی‌ها این پویایی‌ها لحاظ شود. مدل‌های حالت و فضا قادر به لحاظ این موضوع در مدل سازی‌ها هستند. بر این اساس، این مطالعه با استفاده از داده‌های فصلی طی دوره‌ی

گردشگران خارجی است. (بالاگور و کانتاولا-جوردا (۲۰۰۲)، بلیک و سینکلر (۲۰۰۳)، بریدا، لانزیلوتا، لیونتی و ریسو (۲۰۱۰)، کاررا، ریسو و بریدا (۲۰۰۸)، کیم، چن و جانگ (۲۰۰۶)، لی و چانگ (۲۰۰۸)، شوبرت و بریدا (۲۰۱۱) و سوکیازیس، پروانکا (۲۰۰۸) زورتوک، (۲۰۰۹)).

⁶ Economic-Driven Tourism Growth

⁷ Narayan

⁸ Oh

⁹ Chen & Chiou-Wei

¹ Hazari and Sgro

² Lanza and Pigliaru

³ Copeland

⁴ Tourism Led Economic Growth

⁵ پایه و اساس این دیدگاه به طور خاص این است که افزایش درآمد گردشگری دارای مزایای متعددی برای اقتصاد یک کشور است، از جمله افزایش اشتغال، توسعه سایر بخش‌های تجاری مرتبط با فعالیت های گردشگری و تأثیر مثبت بر تراز پرداخت‌های یک کشور که ناشی از افزایش عواید ناشی از

تکانه‌ی سمت عرضه معمولا در کوتاه مدت یا بدون تاثیر و یا تاثیر منفی است؛ اما تکانه‌ی سمت تقاضا، در کوتاه مدت و بلندمدت اثر مثبت بر صنعت گردشگری دارد (باومایستر و پیرسمان^{۱۱}، ۲۰۱۲؛ همیلتون^{۱۲}، ۲۰۰۹؛ لپی و نوبیلی^{۱۳}، ۲۰۰۹).

بر اساس مبانی نظری به جز متغیرهای درآمد و قیمت، نرخ ارز نیز از عوامل موثر در تعیین تقاضای گردشگری است (اوزال و کرامپتون، (۱۹۸۴)، یاواز و بیلینگ (۱۹۹۶)). لی^{۱۴} و همکاران (۲۰۰۵) و لیم^{۱۵} (۱۹۹۹) بر این نکته تاکید دارند که نرخ ارز حقیقی نیز یک عامل موثر تعیین کننده در تقاضای گردشگری خارجی و حتی داخلی است. نرخ ارز حقیقی با تلفیق نسبت قیمت ها و نرخ ارز، قدرت پولی هر کشور را تا حدودی تعیین می‌کند چراکه افزایش نرخ ارز حقیقی به معنای افزایش قدرت خانوارها می‌تواند تقاضای گردشگری را برای یک اقتصاد، چه در داخل و چه در خارج افزایش دهد. باید در نظر داشت که صنعت گردشگری داخلی نسبت به صنعت گردشگری خارجی از نسبت قیمت‌ها کمتر متاثر می‌شود چراکه کشش کمتری نسبت به قیمت ها و درآمد دارد (گوئیژاردی و مازوچی^{۱۶}، ۲۰۰۹).

با عنایت به موارد مطرح شده در تبیین تکانه های موثر بر گردشگری داخلی دو عامل اصلی موثر قیمت و درآمد است. موضوع قیمت سوخت و نرخ ارز حقیقی جز مولفه‌های قیمتی و رشد اقتصادی و درآمد ناشی از هدفمندی یارانه‌ها به عنوان مولفه‌های درآمدی در این مطالعه مدنظر قرار گرفته‌اند.

پولینا، پرورنا و آرتیس^۱ (۲۰۰۹)، دریتساکیس^۲ (۲۰۰۴)، دوربری^۳ (۲۰۰۴)، کسیماتی^۴ (۲۰۱۱)، لی و چانگ^۵، (۲۰۰۸) و ...).

عوامل تعیین کننده قیمت یا هزینه‌ی گردشگری شامل قیمت سوخت، هزینه‌های اقامت و ... است. در اینجا با توجه به عنوان مطالعه، به موضوع قیمت سوخت تمرکز شده است. قیمت بالای سوخت با افزایش قیمت تمام شده گردشگری، تقاضای گردشگری را کاهش می‌دهد (بکن^۶، ۲۰۱۱؛ بکن و لنوکس^۷، ۲۰۱۲؛ یومن^۸ و همکاران، ۲۰۰۷). این تاثیرپذیری به خصوص در بخش‌هایی نظیر؛ خطوط هوایی و مسافرتی بسیار بیشتر از سایر بخش‌هاست. علاوه بر این بکن (۲۰۱۱) بین اثرات اقتصاد خرد و کلان تکانه های نفتی تفاوت قائل است. بکن استدلال می‌کند که کشورهای واردکننده نفتی در مقایسه با کشورهای صادرکننده نسبت به دهه ۷۰ میلادی، به دلایلی نظیر افزایش بهره‌وری، ارتقای دانش فنی و همچنین به کارگیری سیاست‌های پولی مناسب کمتر از تکانه‌های نفتی و انرژی متاثر می‌شوند. در نهایت وی بیان می‌کند بروز تکانه انرژی می‌تواند به افزایش تورم از منظر کلان به دلیل افزایش قیمت تمام شده گردد، این تورم در سطح خرد به کاهش درآمد قابل تصرف منجر شده و تاثیر منفی بر صنعت گردشگری داشته باشد. چراکه صنعت گردشگری به عنوان یک کالای لوکس در نظر گرفته می‌شود. دریتساکیس (۲۰۰۴)، لیم، مین و مک آیلیر^۹ (۲۰۰۸)؛ نیکولائو^{۱۰} (۲۰۰۸) نیز این مطالب را تایید می‌نمایند. البته در ادبیات اقتصادی تفکیک تکانه های انرژی از منظر عرضه و تقاضا مورد تاکید می‌باشد. تکانه‌های انرژی تاثیرات متفاوتی بر بخش گردشگری دارند. به گونه‌ای که

⁹ Lim, Min, McAleer

¹⁰ Nicolau

¹¹ Baumeister and Peersman

¹² Hamilton

¹³ Lippi & Nobili

¹⁴ Li

¹⁵ Lim

¹⁶ Guizzardi and Mazzocchi

¹ Cortes-Jimenez, Pulina, Prunera, & Artis

² Dritsakis

³ Durbarry

⁴ Kassimati

⁵ Lee & Chang

⁶ Becken

⁷ Becken & Lennox

⁸ Yeoman

۳ مطالعات تجربی

مطالعات مختلفی در ارتباط با تقاضای گردشگری صورت گرفته است که در ادامه، به برخی از این مطالعات ارائه شده است.

حیبی و عباسی نژاد (۱۳۸۴)، به بررسی عوامل اقتصادی موثر بر تقاضای گردشگری ایران از ۱۰ کشور منتخب طی دوره‌ی زمانی ۱۳۵۱-۱۳۷۸ به روش سری زمانی و پانل دیتا پرداخته‌اند. با بررسی مدل‌های برآورد شده تقاضای گردشگری در ایران مشخص شد که بیشترین تاثیر بر تقاضای گردشگری را متغیرهای درآمد سرانه و قیمت‌های نسبی در طی دوره‌ی مورد بررسی دارند.

حیب و همکاران (۱۳۹۷) با استفاده از اطلاعات مربوط به ۱۴۷ کشور جهان طی سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۱۵ و با استفاده از روش‌های تابلویی و ویژگی‌های موثر مقاصد گردشگری در جذب گردشگران خارجی را شناسایی و بررسی کرده‌اند. نتایج تحقیق نشان داد زیرساخت‌های گردشگری و فضای کسب و کار، قوانین و مقررات مربوط به گردشگری و منابع انسانی، طبیعی و فرهنگی، شاخص زیرساخت‌های گردشگری و فضای کسب و کار مانند زیرساخت‌های حمل و نقل ریلی، هوایی و زمینی و همچنین رقابت‌پذیری قیمتی اثر معناداری در جذب گردشگر خارجی دارد. در بین ۱۳ شاخص جزئی سه شاخص ایمنی و امنیت، شاخص منابع فرهنگی و طبیعی، و شاخص رقابت‌پذیری قیمتی در صنعت گردشگری و مسافرت اثر معنی‌داری در جذب گردشگران خارجی دارند.

حیب و سالم (۱۳۹۷) به بررسی عوامل اقتصادی و اجتماعی موثر بر میزان تقاضای گردشگری داخلی و خارجی خانوارهای شهری ایران روش سیستم معادلات تقاضای تقریباً ایده‌آل با بکارگیری اطلاعات هزینه‌ای ۱۳ گروه کالایی نزدیک به ۱۸۰ هزار خانوار شهری در کشور طی سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۸۵، پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد در بین متغیر اقتصادی-اجتماعی، متغیرهای بعد خانوار و

تعداد سال‌های تحصیل سرپرست خانوار بر تقاضای گردشگری اثر معنادار و منفی و متغیر سن سرپرست خانوار اثر معنا دار و مثبت دارد. همچنین تحریم‌های نفتی اثر معنی‌داری بر تقاضای گردشگری داخلی خانوارهای شهری ایرانی نداشته است اما اثر منفی و معنا دار بر تقاضای گردشگری خارجی این خانوارها دارد. همچنین نتایج این تحقیق نشان داد که ضرایب خود قیمتی گردشگری داخلی و خارجی بی‌معنا شده؛ اما ضرایب درآمدی این دو گروه کالایی معنا دار بوده و کاهش درآمدی گردشگری داخلی و خارجی به ترتیب برابر ۲/۵۱ و ۲/۱۲ می‌باشد.

آق‌ارکالی (۱۳۹۸)، به تعیین عوامل موثر بر تقاضای گردشگری داخلی در استان گلستان با سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل (AIDS) پرداخته‌اند. نمونه‌ی این مطالعه شامل؛ داده‌های مقطعی ۳۸۴ خانواده گردشگر داخلی که در فروردین سال ۱۳۹۸، حداقل به مدت یک شب در استان گلستان اقامت داشته‌اند. نتایج نشان می‌دهد عوامل مختلفی همچون، خصوصیات خانوار گردشگر، نوع محل اسکان در مسافرت، نحوه‌ی ایاب و ذهاب، نوع مسکن در شهر محل سکونت و فاصله‌ی شهر محل سکونت گردشگر با استان گلستان، بر تقاضای کالاهای گردشگری در استان گلستان تاثیرگذار است.

رحمانی و رهنما (۱۳۹۹) به بررسی تاثیر شاخص‌های رقابت‌پذیری سفر و گردشگری بر تقاضای گردشگری خارجی در ۱۵ کشور خاورمیانه و شمال آفریقا طی سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۱۹ پرداخته است. مطابق نتایج این تحقیق سه متغیر "زیرساخت حمل و نقل هوایی"، "بازار کار و منابع انسانی" و "رقابت‌پذیری قیمتی" بالاترین تاثیر را در جذب گردشگران خارجی به کشورهای مورد بررسی دارد.

بکن (۲۰۱۲) با استفاده از یک مدل CGE به بررسی تاثیر قیمت نفت بر بخش گردشگری در اقتصاد نیوزلند پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد با افزایش دوبرابری قیمت نفت، درآمد ناخالص ملی واقعی ۱٫۷٪ کاهش و ارزش واقعی صادرات گردشگری ۹٪ کاهش می‌یابد.

پورتوریکو و عوامل تعیین کننده آن است. کسش‌های نامتقارن درآمد در مدل بلندمدت حاکی از آن است که افزایش ۱ درصدی تولید ناخالص داخلی واقعی آمریکا به افزایش ۱٫۹ درصدی درآمد گردشگری پورتوریکو منجر می‌شود، در حالی که کاهش ۱ درصدی تولید ناخالص داخلی واقعی سرانه آمریکا، کاهش ۴٫۸ درصدی دریافت گردشگری را به همراه دارد.

بر اساس مطالعات تجربی فوق، بررسی عوامل قیمتی و درآمدی بر تقاضای گردشگری در مطالعات خارجی مدنظر قرار گرفته است، اما در مطالعات داخلی این موضوع چندان مورد توجه واقع نشده است. نوآوری این مطالعه نیز نسبت به مطالعات داخلی در لحاظ عوامل قیمت و درآمدی با تاکید بر سه متغیر رشد اقتصادی، نرخ ارز، قیمت بنزین و یارانه‌های نقدی پرداختی است.

۴ روش شناسی

مدل‌های حالت-فضا امروزه کاربرد بسیاری در مطالعات اقتصادی دارند. از آنجایی که نظریه‌های اقتصادی اغلب شامل متغیرهای غیرقابل مشاهده‌ای نظیر درآمد دائمی، انتظارات و تکانه‌های قیمتی و کالایی می‌باشند، این نوع رهیافت، توانایی گنجاندن این متغیرها را در مدل دارا می‌باشد. از طرف دیگر، روش‌هایی که در آن‌ها پارامترهای مدل در طول زمان در حال تغییر است نیز از رهیافت وضعیت-حالت استفاده می‌نماید مدل‌های حالت فضا، یکی از رهیافت‌های نوین در برآورد متغیرهای غیرقابل مشاهده است. (کاوند و باقری، ۱۳۸۶). روش کالمن فیلتر، به مدل حالت-فضا متکی است. این مدل الگوریتمی است که حالت یک سیستم پویا را با استفاده از مجموعه‌ای از اندازه‌گیری‌های شامل خطا در طول زمان برآورد می‌کند. این فیلتر معمولاً تخمین دقیق‌تری را نسبت به تخمین بر مبنای یک اندازه‌گیری واحد را بر مبنای استنباط بیزی و تخمین

هانگ تشوآی^۱ (۲۰۱۷) به بررسی حمل و نقل ارزان قیمت در نیوزیلند بر تقاضای گردشگری داخلی و رشد آن به روش مدل رگرسیون داده‌های پانل و مدل حداقل مربعات دو مرحله‌ای (SLS2) و داده‌های پنج منطقه در نیوزیلند از ژوئن ۲۰۰۹ تا جولای ۲۰۱۵ پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که سرانه تولید ناخالص داخلی، شاخص‌های گردشگری منطقه‌ای (محل اقامت و غذا و نوشیدنی) و هزینه‌های حمل و نقل زمینی بر گردشگری داخلی نیوزیلند تأثیرگذار است.

سانتوس و سینسرا^۲ (۲۰۱۸) به بررسی تأثیر ناوگان حمل و نقل کم هزینه بر تقاضای گردشگری با تمرکز بر بروکسل با استفاده از داده‌های سه ماهه ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵ پرداخته‌اند. انتخاب بروکسل برای مطالعه‌ی موردی به این دلیل بوده است که نهادهای متنوع بین‌المللی و اروپایی در این شهر مستقر هستند. نتایج نشان داد که ناوگان حمل و نقل ارزان درجای خود، تأثیر مثبت کمتری در تقاضای گردشگری برای اهداف تجاری در بروکسل دارد. در واقع، استقرار نهادهای مختلف بین‌المللی و اروپایی در بروکسل باعث سهولت دسترسی بیشتر بلیط هواپیما، به ویژه برای مسافران تجاری شده است.

ایراندوست^۳ (۲۰۱۹) به بررسی تأثیر تغییرات نرخ ارز تأثیر نامتقارن بر تقاضای گردشگری در ده کشور اروپایی با استفاده از تحلیل همگرایی پنهان در چارچوب پنل مبتنی بر احتمال پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که یک رابطه‌ی طولانی مدت نامتقارن بین تقاضای گردشگری و نوسانات نرخ ارز وجود دارد که عدم تقارن هم از نظر اندازه و هم علامت تأثیرگذاری است.

حسین و کارا^۴ (۲۰۲۰) به بررسی تقاضای طولانی‌مدت گردشگری پورتوریکو از ایالات متحده به روش ARDL غیرخطی طی دوره‌ی زمانی ۱۹۷۰-۲۰۱۶ پرداخته‌اند. نتایج حاکی از وجود یک رابطه‌ی ادغام نامتقارن یا غیرخطی بین تقاضای گردشگری

³ Irandoust

⁴ Husein and Kara

¹ Hong Tsui

² Santos and Cincera

یکدیگر مستقل و هم توزیع می‌باشند. اجزا اخلاص معادله مشاهده و حالت نسبت به وقفه‌های خود ناهمبسته می‌باشند. روش فیلتر کالمن یک الگوی بازگشتی برای محاسبه‌ی پیش‌بینی‌های حداقل مربعات خطی با استفاد از داده‌های مشاهده شده در دوره‌های گذشته است.

$$\xi_{t+1|t} = E(\zeta_{t+1} | \zeta_1)$$

$$\xi_t = (Y'_t, Y'_{t-1}, \dots, Y'_1, X'_t, X'_{t-1}, \dots, X'_1)' \quad (4)$$

این پیش بینی‌ها به صورت بازگشتی بوده و در هر مرحله تخمین حداقل میانگین مربعات خطا نیز قابل محاسبه خواهد بود. «

به منظور تخمین فیلتر کالمن، در ابتدا می‌بایست تمامی عوامل نامشخص در سیستم ماتریسی تبیین شده را با تخمین آن‌ها جایگزین نماییم. بر فرض اینکه متغیرهای w_t و v_t به صورت توابع گوسین باشند لگاریتم راست نمایی به صورت رابطه زیر خواهد بود.

$$\log L(\theta) = \frac{nT}{2} \log 2\pi - \frac{1}{2} \sum \log F_t(\theta) - \frac{1}{2} \sum \xi'_t(\theta) F_t(\theta)^{-1} \epsilon_t(\theta)$$

که در ادامه بر مبنای این مدل الگوی مدنظر برآورد گردیده است.

۵ معرفی مدل و متغیرهای تحقیق

عوامل تعیین کننده تقاضای گردشگری در ایران شامل عوامل قیمتی (هزینه‌ای) و درآمدی هستند. عوامل قیمتی شامل بهای تمام شده گردشگری است که در مطالعه‌ی حاضر قیمت بنزین به عنوان مهم‌ترین شاخص عامل قیمتی در نظر گرفته شده است. همچنین نرخ کالاها و یا خدمات جایگزین نیز عامل قیمت دیگری است که در تقاضای هر نوع کالا و خدمتی موثر است. گردشگری خارجی و داخلی به

توزیع احتمال مشترکی از یک متغیر تصادفی در یک مقطع زمانی ارائه می‌کند. این فیلتر از نام رودولف ای کالمن، یکی از پایه‌گذاران این تئوری گرفته شده است. به طور کلی فیلتر کالمن برای دو نوع از مدل‌ها به کار می‌رود، یکی مدل‌های با اجزا غیرقابل مشاهده و دیگری مدل‌های دارای پارامتر متغیر در زمان است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵). در این مطالعه از مدل مذکور با پارامتر تصادفی متغیر در زمان برای تخمین یک رگرسیون خطی که ضرایب آن نشان دهنده‌ی کشش تعداد سفرهای داخلی با اقامت شبانه به تغییرات نرخ ارز حقیقی، درآمد حقیقی کشور و شاخص ارزش دلاری یارانه‌ی نقدی ناشی از هدفمندی یارانه‌ها استفاده شده است.

برای تخمین تابع تقاضای گردشگری، ابتدا باید به تعریف معدلات حالت-فضا پرداخته شود که محمدی و همکاران (۱۳۹۵) به توصیف این مدل پرداخته اند که در ادامه به آن شده است. «این الگو دارای دو معادله به شرح زیر است»

$$Y_t = AX_t + H\xi_t + w_t \quad (1)$$

$$\xi_{t+1} = F\xi_t + v_{t+1} \quad (2)$$

در اینجا A ، H و F ماتریس‌های حاوی پارامترها هستند که به ترتیب $(n \times k)$ ، $(n \times r)$ و $(r \times r)$ بعدی هستند. معادله‌ی اول به معادله‌ی مشاهده معروف است. در این معادله X_t یک بردار $(k \times 1)$ بوده که متغیرهای برونزا (درآمد، ارزش یارانه، تغییرات نرخ ارز) و یا از پیش تعیین شده را شامل می‌گردد. همین طور بردار Y یک بردار $(n \times 1)$ است و در نقش متغیرهای وابسته است که در اینجا مسافرت داخلی می‌باشد. بردار ξ_t ، یک بردار $(r \times 1)$ است که حاوی جز غیرقابل مشاهده و یا همان متغیر حالت می‌باشد. معادله‌ی دوم که تعیین کننده الگوی متغیر حالت است، به معادله حالت معروف است. هر دو معادله دارای جز اخلاص، به ترتیب w_t و v_t که از

$$\beta_t = \beta_{t-1} + \epsilon_t$$

$$\gamma_t = \gamma_{t-1} + \epsilon_t$$

$$\delta_t = \delta_{t-1} + \vartheta_t$$

که در آن،

$ndtour_t$: تعداد سفرهای داخلی با اقامت شبانه در زمان t ،

$rexc_t$: نرخ ارز حقیقی در زمان t (به صورت نسبت حاصلضرب نرخ ارز بازار آزاد و شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در ایالات متحده به قیمت ثابت ۱۳۹۰ بر شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در ایران به قیمت ثابت ۱۳۹۰ محاسبه شده است)،

$rgdp_t$: تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت ۱۳۹۰ در زمان t ،

$pgas_t$: شاخص قیمت بنزین در زمان t ،

sub_t : ارزش دلاری مقدار یارانه نقدی پرداختی به خانوارها در زمان t (نرخ دلار به قیمت بازار آزاد (غیررسمی) مبنای تبدیل دلاری قرار گرفته است)^۱،

e_t : پسماند رگرسیون در زمان t ،

$w_t, \epsilon_t, \epsilon_t, \vartheta_t$: پسماند معادلات متغیرهای حالت الگو هستند.

الگوی فوق، با استفاده از داده‌های فصلی طی دوره‌ی زمانی Q1:1387-Q4:1398 به روش حالت فضا (فیلتر کالمن) برآورد می‌شود. داده‌های لازم برای محاسبه‌ی متغیرهای تحقیق، از سایت‌های مرکز آمار ایران (سالنامه‌های کشوری)، وزارت نیرو (ترازنامه انرژی)، بانک مرکزی و بانک جهانی اخذ شده است.

عنوان خدمت جانشین یکدیگر شناخته می‌شوند. تفاوت هزینه‌ی گردشگری داخلی و خارجی تعیین کننده اصلی انتخاب مقصد گردشگران است. این تفاوت نیز بر مبنای نرخ ارز حقیقی تعیین می‌شود. بر همین اساس، متغیر نرخ ارز حقیقی در این مطالعه به عنوان عامل موثر بر گردشگری داخلی شناخته می‌شود. انتظار بر این است با افزایش نرخ ارز حقیقی، گردشگری داخلی به صرفه‌تر از گردشگری خارجی باشد. از منظر درآمدی نیز دهک‌های بالای درآمدی تقاضای گردشگری بیشتری نسبت به دهک‌های پایین درآمدی دارد. لذا درآمد تعیین کننده اصلی تقاضای گردشگری است. در اواخر سال ۱۳۸۹ سیاست هدفمند سازی یارانه‌ها در کشور اجرا شد. در پی این سیاست، از یکسو قیمت حامل‌های انرژی افزایش یافت و از سوی دیگر یارانه نقدی معادل به ۴۵۵ هزار ریال به هر فرد در هر ماه اختصاص یافت. این یارانه به مثابه پرداخت انتقالی برای خانوارها تا حدی قدرت خرید خانوارها را تقویت می‌کرد. در طول زمان با افزایش قیمت‌ها، یارانه نقدی ۴۵۵ هزار ریال باقی ماند و تغییر نکرد و به همین دلیل قدرت خرید ناشی از یارانه نقدی رو به کاهش گذاشت. بر همین اساس، در این مطالعه قدرت خرید یارانه نقدی دریافتی خانوارها وارد تحلیل شده است. با توجه به اینکه در اقتصاد ایران نرخ ارز به عنوان لنگر اسمی تعیین قیمت‌ها عمل می‌کند ارزش دلاری یارانه نقدی پرداختی به خانوارها شاخص مناسبی برای انعکاس قدرت خرید یارانه‌ی نقدی محسوب می‌شود. با توجه به این توضیحات الگوی مطالعه‌ی حاضر به صورت زیر تصریح شده است:

$$\log(ndtour_t) = \alpha_t \log(rexc_t) + \beta_t \log(rgdp_t) + \gamma_t \log(pgas_t) + \delta_t \log(sub_t) + e_t$$

$$\alpha_t = \alpha_{t-1} + w_t$$

۱ ی کند و مردم نیز به صورت انتظاری ارزش دلاری یارانه‌ی می دهند. دریافتی را مورد تاکید قرار می

ی نقدی پرداختی به استفاده از ارزش دلاری مقدار یارانه^۱ خانوارها به جای ارزش ریالی به این دلیل است که ارزش دلاری قدرت خرید یارانه‌ی پرداختی را بهتر از ارزش ریالی تصویر

۶ برآورد الگو، تحلیل نتایج

فرضیه‌ی صفر این آزمون مبنی بر مانایی (عدم وجود ریشه‌ی واحد) سری زمانی است و به همین دلیل قدرت آزمون KPSS نسبت به رویکردهای معمول همچون آزمون ADF که فرضی صفر آن مبنی بر وجود ریشه‌ی واحد است، بیشتر است. بر اساس نتایج جدول (۱)، فرضیه‌ی صفر آزمون KPSS مبنی بر عدم وجود ریشه‌ی واحد در ارتباط با همه‌ی متغیرهای تحقیق پذیرفته می‌شود، از این رو، همه‌ی متغیرها در سطح مانا هستند و الگوی برآوردی مبتنی بر این متغیرها از مسئله رگرسیون کاذب مبرا است.

مدل‌های مبتنی بر داده‌های سری زمانی مبتنی بر فرض مانایی متغیرهای مورد استفاده در مدل است. در صورتی که حداقل یکی از متغیرهای بکار رفته در مدل دارای ریشه‌ی واحد باشد و ترکیب خطی متغیرهای مدل نیز هم انباشت نباشند، رابطه برآوردی کاذب بوده و فاقد اعتبار و ارزش تحلیل است. بر همین اساس، اولین گام در برآورد مدل‌های مبتنی بر داده‌های سری زمانی، آزمون ریشه واحد متغیرها است. در این مطالعه از رویکرد KPSS برای بررسی ریشه واحد متغیرها استفاده شده است.

جدول ۱ آزمون ریشه واحد KPSS

نتیجه	مقادیر آماره بحرانی در سطح احتمال			مقدار آماره محاسباتی	متغیر
	یک درصد	پنج درصد	ده درصد		
متغیر در سطح ماناست	0.216	0.146	0.119	0.141376	log(sub)
متغیر در سطح ماناست	0.216	0.146	0.119	0.134528	log(pgas)
متغیر در سطح ماناست	0.216	0.146	0.119	0.089432	log(rgdp)
متغیر در سطح ماناست	0.739	0.463	0.347	0.432534	log(rexc)
متغیر در سطح ماناست	0.739	0.463	0.347	0.461734	Log(ndtour)

ماخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس نتایج حاصل از برآورد مدل در جدول (۲)، نرخ ارز حقیقی، تولید ناخالص داخلی حقیقی و قیمت بنزین تأثیر معناداری بر تعداد سفرهای داخلی با اقامت شبانه دارد. اما تأثیر شاخص دلاری یارانه‌ی نقدی پرداختی بر تقاضای سفر از نظر آماری معنادار نیست.

الگوی این مطالعه به روش فیلتر کالمن برآورد شده است. این روش، قادر به برآورد پارامترهای متغیر در طول زمان است. آنچه مسلم است تأثیرپذیری متغیرهای اقتصادی از یکدیگر به صورت ایستا نیست به عبارت بهتر، پارامترهای الگوها بسته به تغییر شرایط ارتباط بین متغیرهای اقتصادی در طول زمان پویا و متغیر خواهد بود.

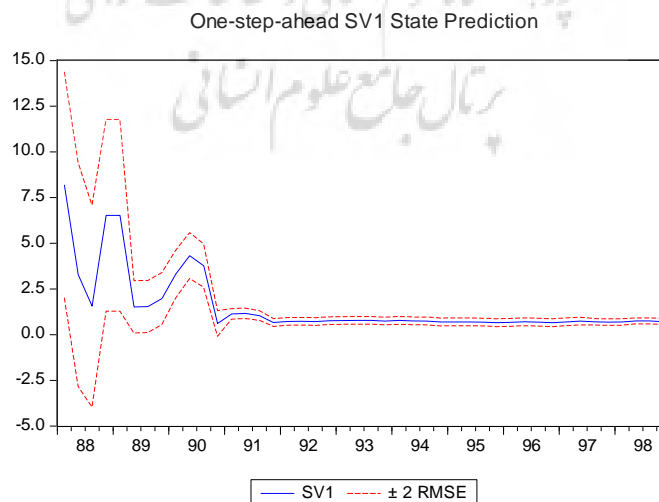
جدول ۲ برآورد مدل به روش فیلتر کالمن

متغیر	ضریب وضعیت	ریشه MSE	آماره Z	سطح احتمال
α_t	0.7475	0.0821	9.1028	0.0000
β_t	0.8332	0.1183	7.0408	0.0000
γ_t	0.7777	0.0826	9.4139	0.0000
δ_t	0.0047	0.0697	0.0672	0.9464

ماخذ: یافته‌های تحقیق

خارجی برای مردم ایران بود. بر این اساس نیز در سال‌های قبل از هدفمندی یارانه افزایش نرخ ارز حقیقی تاثیر مثبت و معنادار بر تحریک گردشگری داخلی دارد. بعد از هدفمند سازی یارانه‌ها تقریباً قیمت‌های داخلی با افزایش مواجه شده و هزینه‌های خانوار نیز افزایش یافت به همین دلیل گردشگری داخلی نیز گران‌تر شد و این امر دلیل بر کاهش تقاضای گردشگری بعد از هدفمندی یارانه‌ها شد. در سال ۱۳۹۱، با وقوع شوک ارزی از یکسو نرخ ارز افزایش یافت و به دلیل کاهش قابل توجه درآمدهای ارزی کشور و تشکیک در برگشت سریع روند صادرات به وضعیت عادی، تورم انتظاری شروع به افزایش کرد و سطح عمومی قیمت‌ها تقریباً بیش از نرخ ارز در بازار آزاد رشد کرد. بنابراین در سال‌های بعد از ۱۳۹۱، افزایش یک درصدی نرخ ارز حقیقی تاثیر معناداری بر تقاضای گردشگری داخلی نداشته است؛ چراکه انتظارات تورمی پا به پای نرخ ارز افزایش داشته است و عملاً قدرت خرید مردم، بعد از شوک‌های نرخ ارز حقیقی نه تنها تقویت نشده است، بلکه روند کاهشی نیز به خود گرفته است.

بر اساس نتایج حاصل از برآورد الگو در جدول (۲)، با افزایش یک درصدی در نرخ ارز حقیقی ۰٫۷۵ درصد تقاضا برای سفرهای داخلی افزایش پیدا می‌کند. بر اساس نتایج؛ تا قبل از پاییز ۱۳۹۰، تاثیر مثبت افزایش نرخ ارز حقیقی بر تقاضای سفر بیش از ۱٫۵ درصد بوده و حتی در دوره‌هایی این تاثیر ۶٫۵ و ۷٫۵ درصد بوده است. اما در دوره‌های بعد این اثرات کاهش پیدا می‌کند و از پاییز ۱۳۹۱ به بعد این اثرات همواره زیر ۰٫۸ درصد بوده است (نمودار ۱). در تفسیر این نتایج می‌توان بیان داشت که تاثیرگذاری شوک‌های نرخ ارز حقیقی بر تقاضای گردشگری داخلی بستگی به شرایط حاکم بر بازار ارز و انتقال این اثرات روی قیمت سایر کالاها و خدمات دارد. قبل از سیاست هدفمندسازی یارانه‌ها ثبات قیمت‌ها در بازار کالا و خدمات برقرار بود و همچنین بازار ارز نیز از ثبات نسبی برخوردار بود. از این رو، با افزایش نرخ ارز در این برهه‌ی زمانی به دلیل اطمینان نسبی از ذخایر و جریان ورود ارز به کشور، تورم انتظاری از محل رشد نرخ ارز چندان شکل نمی‌گرفت و این امر به مفهوم گران شدن سفرهای

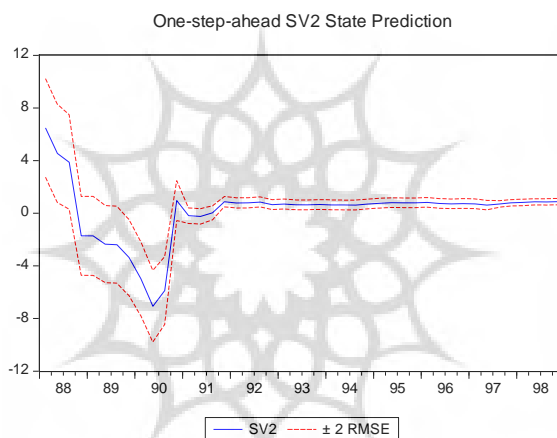

نمودار ۱ روند α_t طی دوره زمانی مورد مطالعه

ماخذ: یافته‌های تحقیق

۱۳۹۱، هر چند مثبت بوده است، اما همواره کمتر از ۰٫۷ درصد بوده است. تا قبل از سال ۱۳۹۱، نرخ ارز از روند با ثبات برخوردار بود و با افزایش درآمد حقیقی ایرانیان گرایش به سفرهای خارجی داشتند تا سفرهای داخلی. بعد از شوک ارزی سال ۱۳۹۱، نرخ ارز به طور قابل توجهی افزایش پیدا کرد و به همین دلیل بعد از این دوره، با افزایش درآمد حقیقی، خانواده‌ها به سفرهای داخلی بیشتر گرایش پیدا کردند.

نتایج حاصل از برآورد مدل نشان می‌دهد که با افزایش یک درصدی درآمد حقیقی کشور، تقاضا برای سفر به طور متوسط به میزان ۰٫۸۳ درصد افزایش پیدا می‌کند. بر اساس نمودار (۲)، تا پاییز ۱۳۸۳ با افزایش تولید ناخالص داخلی کشور تقاضای سفر افزایش پیدا می‌کرد، اما از زمستان ۱۳۸۳ تا پاییز ۱۳۹۱ منفی بوده است و بعد از آن اثرات دوباره مثبت می‌شود. نکته‌ی قابل توجه این است که اثرات درآمد حقیقی بر تقاضای سفر بعد از پاییز

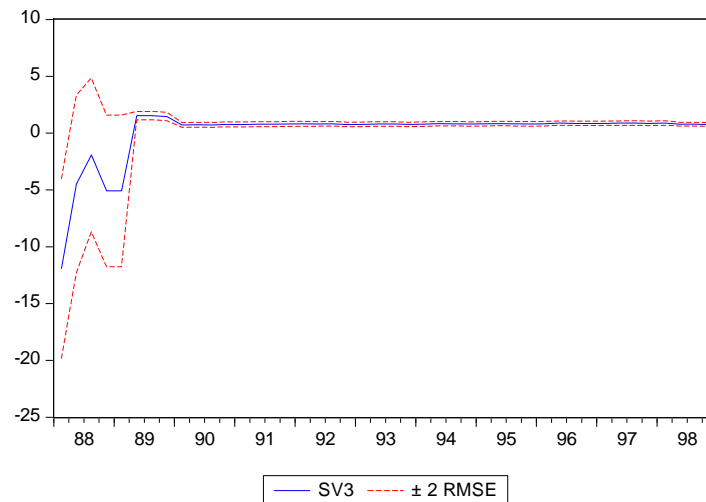
نمودار ۲ روند β_t طی دوره زمانی مورد مطالعه

ماخذ: یافته‌های تحقیق

بوده است. بر همین اساس، به نظر می‌رسد سیاست هدفمندی یارانه‌ها منجر شده است که حساسیت سفرهای داخلی نسبت به قیمت بنزین کاهش پیدا کند. این به این دلیل است که بعد از هدفمندسازی یارانه‌ها، سیاست کارت سوخت، اعطای سهمیه سوخت برای مسافرت در ایام خاص و گازسوز کردن خودروها نیز اعمال شد، در نتیجه حساسیت تقاضای سفر نسبت به افزایش قیمت بنزین به شدت کاهش پیدا کرده است.

نتایج برآورد الگوی مطالعه در جدول (۲) نشان داد که با افزایش یک درصدی قیمت بنزین به طور متوسط افزایش ۰٫۷۸ درصدی تقاضای سفر را منجر می‌شود. اما بر اساس نمودار (۳) تا بهار ۱۳۸۹ این اثرات منفی بوده است. به طوری که با افزایش قیمت بنزین تقاضای سفر کاهش پیدا می‌کرد، اما بعد از این نقطه زمانی افزایش قیمت بنزین با افزایش تقاضای سفر همراه بوده است هر چند که این افزایش تقاضای سفر همواره کمتر از ۱ درصد

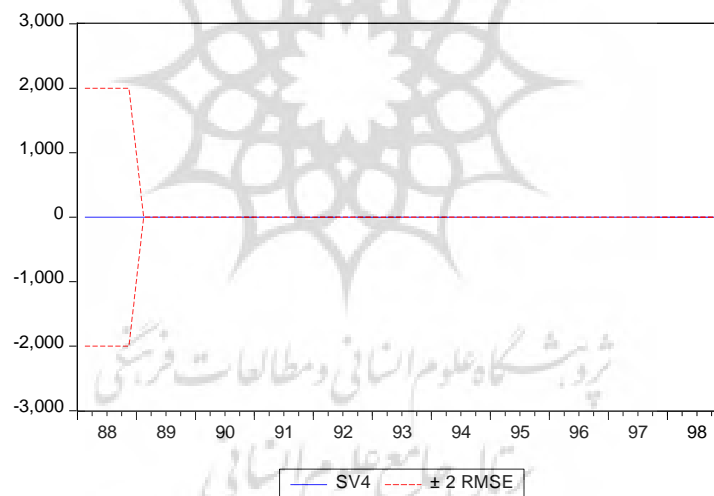
One-step-ahead SV3 State Prediction

نمودار ۳ روند γ_t طی دوره زمانی مورد مطالعه

ماخذ: یافته‌های تحقیق

One-step-ahead SV4 State Prediction

نمودار ۴ روند δ_t طی دوره زمانی مورد مطالعه

ماخذ: یافته‌های تحقیق

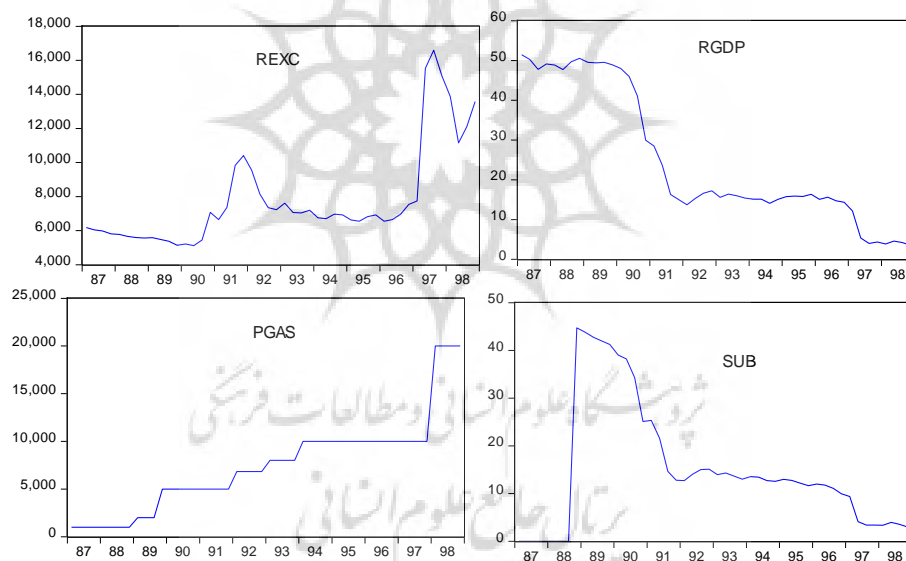
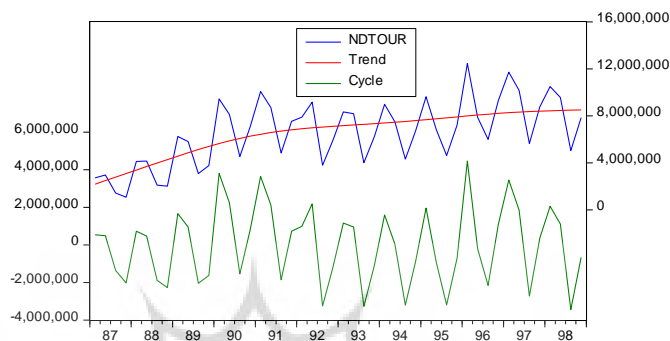
توافق برجام، نرخ ارز حقیقی روند کاهشی به خود می‌گیرد و از سال ۱۳۹۳-۱۳۹۶ یک ثبات نسبی در نرخ ارز حقیقی مشاهده می‌شود، اما با خروج امریکا از برجام و عدم ایفای تعهدات توسط اتحادیه اروپا و همچنین تحریم‌های جدید امریکا، صادرات نفتی

مقایسه نتایج فوق با روند زمانی متغیرهای تحقیق، از حیث درک اثرات مفید است. روند نرخ ارز حقیقی نشان می‌دهد که این نرخ در سال ۱۳۹۰ با تشدید تحریم‌ها شروع به افزایش می‌کند و در سال ۱۳۹۲ با تغییر دولت و مطرح شدن مذاکرات و

نرخ ارز حقیقی بوده است. همچنین قدرت خرید یارانه نقدی پرداختی به خانوارها نیز روند کاهشی دارد. اما قیمت بنزین با توجه به فاصله‌ی آن از قیمت فوب خلیج فارس که در قانون هدفمندی یارانه‌ها به عنوان نرخ هدف تعیین شده است، روند افزایشی داشته است.

محدود و نرخ ارز با جهش مواجه می‌شود. علی‌رغم تحولات مذکور در نرخ ارز، گردشگری داخلی روند با ثباتی را طی کرده است به ویژه در جهش ارزی سال ۱۳۹۷ انتظار بر امتناع از گردشگری خارجی و تمایل به گردشگری داخلی بود، اما بررسی روند زمانی گردشگری داخلی این موضوع را تایید نمی‌کند. روند درآمد حقیقی بر حسب دلار، بر خلاف جهت روند

نمودار ۵ روند متغیرهای اصلی تحقیق

ماخذ: یافته‌های تحقیق

بنزین کاسته می‌شود. در نهایت نیز بی‌کشش می‌شود. بر این اساس می‌توان بیان کرد، در سطوح بالای نرخ ارز، افزایش نرخ ارز تاثیر معناداری بر تقاضای گردشگری داخلی ندارد. همچنین در سطوح درآمدی پایین با افزایش درآمد خانوارها در ابتدا

تطبيق روند زمانی متغیرها (نمودار ۵) با روند زمانی مقادیر پارامترها حکایت از این دارد که در سطوح درآمدی پایین، سوح بالای نرخ ارز حقیقی و سطوح بالای قیمت بنزین از کشش تقاضای گردشگری نسبت به تغییرات درآمد، نرخ ارز و قیمت

سازی یارانه‌ها بوده است (افزایش قیمت حامل‌های انرژی و پرداخت یارانه نقدی) بوده است، این مطالعه با تاکید بر این مقوله انجام شده است. همچنین با توجه به اینکه، تقاضای گردشگری نسبت به عوامل تعیین کننده آن بسته به شرایط اقتصادی واکنش متفاوتی دارد، در این مطالعه از مدل‌های حالت و فضا استفاده شده است که به لحاظ این موضوع در مدل سازی‌ها قادر هستند.

نتایج حاصل از برآورد الگوی مطالعه به روش فیلتر کالمن نشان داد که نرخ ارز حقیقی، تولید ناخالص داخلی حقیقی و قیمت بنزین تاثیر معناداری بر تعداد سفرهای داخلی با اقامت شبانه دارد. اما تاثیر یارانه نقدی پرداختی به خانوارها بر تقاضای سفر معنادار نیست. به طور متوسط افزایش یک درصدی در نرخ ارز حقیقی، منجر به افزایش ۰٫۷۵ درصدی تقاضا برای سفرهای داخلی می‌شود. اما این تاثیرات بیشتر زمانی رخ می‌دهد که سطح نرخ ارز حقیقی بسیار بالا نباشد. بر مبنای نتایج، تا قبل از پاییز ۱۳۹۰، که نرخ ارز حقیقی خیلی بالا نبود، تاثیر افزایش نرخ ارز حقیقی بر تقاضای گردشگری بین ۷٫۵ تا ۱٫۵ درصد بوده است، اما این تاثیر در دوره‌های بعد زیر ۰٫۸ درصد رسیده است. شایان ذکر است افزایش نرخ ارز حقیقی باعث افزایش هزینه‌ی تقاضای گردشگری خارجی و اقتصادی بودن گردشگری داخلی می‌شود. بر اساس نتایج، افزایش یک درصدی درآمد حقیقی کشور، تقاضای گردشگری به طور متوسط به میزان ۰٫۸۳ درصد افزایش پیدا خواهد کرد. این اثرات مثبت نیز بیشتر زمانی خود را نشان می‌دهد که سطح تولید ناخالص داخلی حقیقی از ثبات برخوردار باشد. بر اساس نتایج هر چقدر از اندازه‌ی حقیقی اقتصاد از ثبات برخوردار شده است، تاثیرگذاری افزایش اندازه اقتصاد بر گردشگری داخلی مثبت بوده است، اما در زمان بی ثباتی اندازه‌ی حقیقی اقتصاد به ویژه در زمان افول اقتصاد، شوک‌های تولید باعث کاهش تقاضای گردشگری نیز شده است. افزایش یک درصدی قیمت بنزین باعث افزایش ۰٫۷۸ درصدی

ترجیح می‌دهند نیازهای ضروری را تامین کنند و تقاضای گردشگری جزو نیازهای ضروری خانوارها محسوب نمی‌شود. از این رو، جهت تقویت گردشگری داخلی نیاز است درآمد حقیقی دهک‌های پایین درآمد را بیشتر از درآمد سایر دهک‌ها تقویت شود. در ارتباط با افزایش قیمت بنزین، بر اساس نمودار (۴) واکنش گردشگری داخلی به افزایش قیمت بنزین بعد از سیاست هدفمندی یارانه‌ها بسیار پایین است. دلیل آن این است که حساسیت ارزش‌های اسمی به قیمت بنزین در اقتصاد ایران کاهش یافته است، این در حالی است که در سال‌های قبل از هدفمندی نرخ افزایش قیمت انرژی سریعاً در افزایش قیمت سایر کالاها و خدمات خود را نشان می‌داد، اما طی سال‌های اخیر، نرخ ارز به عنوان لنگر اسمی عمل می‌کند.

۷ نتیجه گیری

اقتصاد ایران از ظرفیت و پتانسیل‌های قابل توجه در عرصه‌های مختلف اقتصادی برخوردار است با این وجود وابستگی اقتصاد کشور به درآمدهای نفتی و پیامدهای مترتب بر این وابستگی مانع از رشد و شکوفایی بسیاری از بخش‌ها و ظرفیت‌های اقتصادی شده است. به گواه شواهد و آثار تاریخی، طبیعی، قومی و مذهبی و همچنین آمارهای ملی و بین‌المللی، اقتصاد ایران از ظرفیت بالایی در عرصه‌ی اقتصاد گردشگری برخوردار است. هر چند برخی از صاحب نظران عدم بهره‌مندی از این ظرفیت را در امر صادرات خدمات گردشگری (جذب گردشگران خارجی) را به مسائل سیاسی و فرهنگی مرتبط می‌دانند، اما مسلماً در گردشگری داخلی این موضوعات مطرح نبوده و می‌توان با اتکا به ظرفیت گردشگران داخلی اقتصاد گردشگری را در راستای رشد و توسعه‌ی اقتصادی رونق داد. با توجه به اهمیت این موضوع، در مطالعه‌ی حاضر عوامل تعیین کننده تقاضای گردشگری داخلی کشور طی دوره‌ی زمانی ۱۳۸۷:۱-۱۳۹۸:۴ بررسی شده است. با توجه به اینکه مهم‌ترین رخدادهای ساختاری اقتصاد داخلی در سال‌های اخیر موضوع هدفمند

قبل از سیاست هدفمند سازی یارانه ها با افزایش قیمت بنزین، تقاضای گردشگری داخلی کاهش پیدا می‌کرد. در کل سیاست هدفمندی یارانه‌ها به کاهش حساسیت سفرهای داخلی نسبت به قیمت بنزین منجر شده است.

تقاضای گردشگری داخلی می‌شود که دلیل آن را می‌توان در این یافت که افزایش قیمت بنزین به طور متوسط کمتر از نرخ رشد تورم است. این موضوع بیشتر بعد از سیاست هدفمند سازی یارانه ها خود را نشان داده است، چراکه قیمت بنزین متناسب با قانون هدفمندی رشد نکرده است، اما

۸ پیوست:

جدول ۱ نتایج تفصیلی حاصل از برآورد مدل به روش فیلتر کالمن

δ_t	γ_t	β_t	α_t	زمان
0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	1387Q1
0.0000	0.7341	0.4187	0.9276	1387Q2
0.0000	4.4820	-3.4774	-0.2797	1387Q3
0.0000	19.9376	18.2173	-22.3032	1387Q4
0.0000	-11.9359	6.4824	8.2017	1388Q1
0.0000	-4.4754	4.5473	3.2863	1388Q2
0.0000	-1.9196	3.8775	1.5638	1388Q3
0.0000	-5.0795	-1.7219	6.5314	1388Q4
0.0059	-5.0795	-1.7219	6.5314	1389Q1
0.0010	1.5397	-2.3472	1.5181	1389Q2
0.0002	1.5346	-2.3921	1.5379	1389Q3
-0.0075	1.4591	-3.3589	1.9781	1389Q4
0.0065	0.7164	-4.9769	3.3209	1390Q1
0.0303	0.7352	-7.0649	4.3265	1390Q2
0.0178	0.7223	-5.8813	3.7710	1390Q3
-0.0179	0.7700	0.9586	0.6131	1390Q4
-0.0156	0.7501	-0.1885	1.1365	1391Q1
-0.0068	0.7879	-0.2396	1.1634	1391Q2
-0.0090	0.7816	0.0287	1.0400	1391Q3
-0.0026	0.8066	0.8731	0.6629	1391Q4
-0.0006	0.8246	0.7805	0.7245	1392Q1
-0.0011	0.8017	0.7944	0.7338	1392Q2
0.0026	0.8213	0.8506	0.7164	1392Q3
-0.0143	0.7468	0.6529	0.7595	1392Q4
-0.0080	0.7693	0.6954	0.7699	1393Q1
-0.0069	0.8019	0.6389	0.7824	1393Q2
-0.0068	0.8026	0.6402	0.7823	1393Q3
-0.0139	0.7620	0.6613	0.7405	1393Q4
-0.0094	0.7836	0.6330	0.7766	1394Q1

-0.0065	0.8331	0.6268	0.7543	1394Q2
-0.0089	0.8233	0.6236	0.7466	1394Q3
-0.0141	0.7987	0.6986	0.6910	1394Q4
-0.0103	0.8163	0.7593	0.6976	1395Q1
-0.0041	0.8398	0.8008	0.6989	1395Q2
-0.0080	0.8202	0.7874	0.6853	1395Q3
-0.0108	0.8055	0.7925	0.6539	1395Q4
-0.0091	0.8220	0.8238	0.6720	1396Q1
0.0064	0.8807	0.7470	0.7037	1396Q2
0.0019	0.8605	0.7084	0.6819	1396Q3
0.0006	0.8501	0.7386	0.6542	1396Q4
-0.0021	0.8585	0.7150	0.6990	1397Q1
0.0009	0.8793	0.6169	0.7411	1397Q2
0.0064	0.8873	0.7002	0.7027	1397Q3
0.0037	0.8506	0.7880	0.6814	1397Q4
0.0019	0.8839	0.8193	0.6903	1398Q1
0.0065	0.7888	0.8651	0.7525	1398Q2
0.0054	0.7818	0.8574	0.7537	1398Q3
0.0069	0.7577	0.8824	0.7078	1398Q4

Sspace: SS0101				
Method: Kalman filter				
Date: 01/02/21 Time: 15:39				
Sample: 1387Q1 1398Q4				
Included observations: 48				
	Final State	Root MSE	z-Statistic	Prob.
SV1	0.747512	0.082119	9.102825	0.0000
SV2	0.833216	0.118341	7.040778	0.0000
SV3	0.777745	0.082617	9.413863	0.0000
SV4	0.004685	0.069680	0.067236	0.9464
Log likelihood	-318.9051	Akaike info criterion		13.28771
Parameters	0	Schwarz criterion		13.28771
Diffuse priors	4	Hannan-Quinn criter.		13.28771

۹ منابع

- آق ارکاکلی، آ.، و یحیی زاده فر، م.، و گندم فشان، د.، و اسمعیلی خان به بین، ن. (۱۳۹۸). مطالعه‌ی عوامل موثر بر تقاضای گردشگری داخلی در استان گلستان. برنامه ریزی و توسعه‌ی گردشگری، ۸(۳۰)، ۱۷۷-۱۹۶.
- حسنوند، س.، و خداپناه، م. (۱۳۹۳). تاثیر گردشگری بر رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه: دو رویکرد پانل ایستا و پانل پویا. سیاست های راهبردی و کلان، ۲(۶)، ۸۷-۱۰۲.
- رحمانی، ف.، و رهنما، ع. (۱۳۹۹). تاثیر شاخص های رقابت پذیری سفر و گردشگری بر تقاضای گردشگری خارجی در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا (منا). مطالعات اجتماعی گردشگری، ۸(۱۶)، ۱۱۳-۱۴۴.
- رحمانی، ف.، و رهنما، ع. (۱۳۹۹). تاثیر شاخص های رقابت پذیری سفر و گردشگری بر تقاضای گردشگری خارجی در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا (منا). مطالعات اجتماعی گردشگری، ۸(۱۶)، ۱۱۳-۱۴۴.
- سجادیان، ن.، و پیری، ف. (۱۳۹۶). بررسی عوامل فضایی موثر در تقاضای جاذبه های گردشگری شهری (نمونه موردی: شهر ایلام). جغرافیایی سرزمین، ۱۴(۵۳)، ۲۱-۳۶.
- فیروزی، م.، و گودرزی، م.، و زارعی، ع. (۱۳۹۳). برآورد حجم تقاضای گردشگری در استان خوزستان با استفاده از تحلیل
- رگرسیون. جغرافیایی فضای گردشگری، ۳(۱۰)، ۱-۲۴.
- کاوند، ح.، و باقری، ف. (۱۳۸۶). محاسبه شکاف تولید ناخالص داخلی واقعی با استفاده از یک مدل فضا-حالت. دانش و توسعه، ۲۱(۲۱)، ۱۲۱-۱۲۷.
- محمدی، ت.، خورسندی، م. و فولادی مقدم، ش. (۱۳۹۵). برآورد تابع تقاضای برق خانگی دارای پارامتر متغیر طی زمان (TVP) رهیافت فضا-حالت، سیاست گذاری پیشرفت اقتصادی، ۱(۴)، ۱۱۹-۱۴۰.
- مروت، ح.، و سالم، ع. (۱۳۹۷). بررسی عوامل اقتصادی اجتماعی مؤثر بر تقاضای گردشگری داخلی و خارجی خانوارهای شهری. اقتصاد کاربردی، ۸(۲۵)، ۴۹-۶۰.
- مروت، ح.، و سالم، ع. (۱۳۹۷). بررسی عوامل اقتصادی اجتماعی مؤثر بر تقاضای گردشگری داخلی و خارجی خانوارهای شهری. اقتصاد کاربردی، ۸(۲۵)، ۴۹-۶۰.
- مروت، ح.، و سالم، ع.، و خادم نعمت الهی، م. (۱۳۹۷). شناسایی عوامل موثر بر تقاضای گردشگری خارجی. پژوهشنامه اقتصادی، ۱۸(۶۹)، ۲۷۵-۳۰۶.
- وثوقی، ل.، و بهرامیان، س. (۱۳۹۶). ارزیابی عوامل موثر بر توسعه‌ی تقاضای گردشگری پرنده گری مورد مطالعه: تالاب میانکاله، استان مازندران. جغرافیایی فضای گردشگری، ۶(۲۴)، ۱۳۵-۱۴۶.
- وثوقی، ل.، و کیانی فیض آبادی، ز.، و نژاددهبکردی، ا. (۱۳۹۹). ارزیابی

یاوری ک، رضاقلی زاده، م، آقایی م و مصطفوی،
س. (۱۳۸۹). تأثیر مخارج توریسم بر
رشد اقتصادی کشورهای عضو سازمان
کنفرانس اسلامی (OIC)، مجله
تحقیقات اقتصادی، شماره ۲

تقاضای گردشگری در مجموعه های
تاریخی آسیب دیده: مورد مطالعه: ارگ
بم. مطالعات مدیریت گردشگری
(مطالعات جهانگردی)، ۱۵(۵۱)، ۵۷-۷۸.

- reduction. *Journal of Travel Research*, 47, 94e103.
- Dritsakis, N. (2004). Tourism as long-run economic growth factors: an empirical investigation for Greece using causality analysis. *Tourism Economics*, 10(3), 305e316.
- Durbary, R. (2004). Tourism and economic growth: the case of Mauritius. *Tourism Economics*, 10(4), 389e401 .
- Eugenio-Martin, J., Morales, N., & Scarpa, R. (2004). Tourism and economic growth in Latin American countries: A panel data approach. FEEM working paper no. 26.
- evidence from the computable general equilibrium model. *Tourism Economics*, 10, 419e433.
- Fayissa, B., Nsiah, C., & Tadesse, B. (2011). Research note: tourism and economic growth in Latin American countries e further empirical evidence. *Tourism Economics*, 17, 1365e1373.
- Guizzardi, A., & Mazzocchi, M. (2009). Tourism demand for Italy and the businesscycle. *Tourism Management*, 30, 1e11.
- Baumeister, C., & Peersman, G. (2013). The role of time-varying price elasticities in accounting for volatility changes in the crude oil market. *Journal of Applied Econometrics*, 28(7), 1087-1109.
- Becken, S. (2008). Developing indicators for managing tourism in the face of peak oil. *Tourism Management*, 29, 695e705.
- Becken, S. (2011). Oil, the global economy and tourism. *Tourism Review*, 66, 65e72.
- Becken, S., & Lennox, J. (2012). Implications of a long-term increase in oil prices for tourism. *Tourism Management*, 33, 133e142.
- Chen, C. F., & Chiou-Wei, S. Z. (2009). Tourism expansion, tourism uncertainty and economic growth: new evidence from Taiwan and Korea. *Tourism Management*, 30, 812e818.
- Cortes-Jimenez, I., Pulina, M., Prunera, C., & Artis, M. (2009). Tourism and exports as a means of growth. *Research Institute of Applied Economics 2009 working papers*.
- Croes, R., & Vanegas, M. (2008). Cointegration and causality between tourism and poverty

- di Cagliari, Working paper no. 356.
- Lee, C. C., & Chang, C. P. (2008). Tourism development and economic growth: a closer look at panels. *Tourism Management*, 29, 180e192.
- Li, Gang, Kevin K. F. Wong, Haiyan Song, and F. Stephen Witt. 2006. *Tourism Demand Forecasting: A Time*
- Lim, C., Min, J. C. H., & McAleer, M. (2008). Modelling income effects on long and short haul international travel from Japan. *Tourism Management*, 29,
- Lim, Christine. 1999. A Meta-Analysis Review of International Tourism Demand. *Journal of Travel Research* 37: 273-84.
- Narayan, P. K. (2004). Economic impact of tourism on Fiji's economy: empirical
- Nicolau, J. L. (2008). Characterizing tourist sensitivity to distance. *Journal of Travel Research*, 47, 43e52.
- Oh, C. O. (2005). The contribution of tourism development to economic growth in the Korean economy. *Tourism Management*, 26, 39e44.
- Patterson, M. G., & McDonald, G. (2004). How green and clean is New Zealand tourism? Lifecycle and future environmental impacts. Lincoln: Landcare Research.
- Parrilla, J.C., Font, A.R., Nadal, J.R., 2007. *Tourism and long-term growth a*
- Gunduz, L., Hatemi-J Abdunnasser (2005). Is the Tourism-led Growth Hypothesis Valid for Turkey? *Applied Economics Letters* 12(8):499-504
- Hamilton, A. (2008), 'How to take a gas holiday', *Time*, Vol 171, No 20, pp 47-48
- Hamilton, J. D. (2009b). Causes and consequences of the oil shock of 2007e08 (pp. 215e261). *Brookings papers on economic activity*, Spring 2009.
- Hazari, B., & Sgro, P. (1995). Tourism and growth in a dynamic model of trade. *Journal of International Trade and Economic Development*, 4, 253e256.
- Husein, J., & Kara, S. M. (2020). Nonlinear ARDL estimation of tourism demand for Puerto Rico from the USA. *Tourism Management*, 77, 103998.
- Irاندوست, M. (2019). On the relation between exchange rates and tourism demand: A nonlinear and asymmetric analysis. *The Journal of Economic Asymmetries*, 20, e00123.
- Kassimati, E. (2011). Economic impact of tourism on Greece's economy: cointegration and causality analysis. *International Research Journal of Finance and Economics*, 79, 79e85.
- Kirby, J., and Campbell, C. (2008), 'After cheap oil', *Maclean's*, Vol 121, No 22, pp 45-49
- Lanza, A., & Pigliaru, F. (1999). Why are tourism countries small and fast growing? *Universita' degli Studi*

- tourism demand and growth of New Zealand?. *Tourism Management*, 60, 390-403.
- United Nation World Tourism Organisation. (2006). The impact of rising oil prices on international tourism (pp. 26e36). Special report e World Tourism Organisation report, 26.
- Vanegas, M., & Croes, R. (2003). Growth, development and tourism in a small economy: evidence from Aruba. *International Journal of Tourism Research*, 5, 315e330.
- Wan-Chen Po and Bwo-Nung Huang (2008), Tourism development and economic growth—a nonlinear approach, *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, vol. 387, issue 22, 5535-5542
- Yeoman, I., Lennon, J., Blake, A., Galt, M., Greenwood, C., & McMathon-Beattie, U. (2007). Oil depletion: what does this mean for Scottish tourism? *Tourism Management*, 28, 1354e1365.
- Zortuk, M. (2009). Economic impact of tourism on Turkey's economy: evidence from cointegration tests. *International Research Journal of Finance and Economics*, 25, 231e239
- Spanish perspective. *Ann. Tour. Res.* 34 (3), 709-726.
- Peersman, G., & Van Robays, I. (2011). Cross-country differences in the effects of oilshocks. *Energy Economics*, .
<http://dx.doi.org/10.1016/j.eneeco.2011.11.010>.
- Pratt, S., 2011. The global financial crisis and its impact on the hospitality industry. *Int. J. Hosp. Manag.* 28, 301
- Proenca, S., Soukiazis, E., 2008. Tourism as an economic growth factor: a case study forsouthern European countries. *Tour. Econ.* 14 (4), 791.
- Santos, A., & Cincera, M. (2018). Tourism demand, low cost carriers and European institutions: The case of Brussels. *Journal of transport geography*, 73, 163-171.
- Soukiazis, E., & Proenca, S. (2008). Tourism as an alternative source of regional growth in Portugal: a panel data analysis at NUTS II and III levels. *Portuguese*
- Sugiyarto, G., Blake, A., Sinclair, M., 2003. Tourism and globalization: economic impactIndonesia. *Ann. Tour. Res.* 30 (3), 683-701
- Tsui, K. W. H. (2017). Does a low-cost carrier lead the domestic